

Nagy árnyakról bizalmasan

Néha az az érzésünk, hogy a személyes líra, az én költői kitárulkozása lényegében meg is szűnt. A mai poétának csak a kedves szoknyájáig villan oda a tekintete, s bizalmas gyónása is nagyjából e téma körül ritmizál, de saját bűnbaját, önmaga gyöngeségét igyekszik szemérmesen elhallgatni.

Hiszen van úgy is elég átok a világon, gondolja. Minek szaporítani a gyötrelmet még azzal is, hogy lelkünk zavaros vízből egy-egy vedernyit az emberiség nyakába zúdítunk. Meg aztán nem is olyan könnyű manapság meglepő vallomásokkal sokkolni az olvasót, hisz annyi minden történt az utóbbi világháború következményeként, hogy a valóság már-már rálicitál a képzeletre.

S a költő úgy is tesz, mintha nem volna személyes sorsa, mintha ő maga teljesen feloldódna a közösségi gondokban. Ez a gond pedig immár nem érzelmi állapot számára, hanem tények összessége és tarkasága, s talán innen ered a szabadvers hangzatos zsurnál-igazsága és törvényszerű kérészelete is. Mert az egymáshoz rántott dolgokat többé nem köti össze tartósan az érzelem szilárd váza, s így hamarosan visszamerülnek önálló és jelentéktelen életükbe.

Az megint más kérdés, hogy a mai ember általában mennyire igényli a művészi önkitalulkozást és az őszinteséget az ésszerűség ellenében, s hogy a világ oly sok gyarló tette után, amelyből kénytelen valamelyes részt vállalni, nem törekszik-e arra, hogy saját gyöngéit minél inkább elrejtse embertársai elől.

És ha erre gondolok, igyekszem a történelem nyugodtabb korszakait fölidézni képzeletben. Például az ész túlkapasai ellen csatázó, természetrajongó XVIII. századot, a preromantika korát, amelynek legfőbb képviselője Rousseau volt. Őszinteségében ő talán már hazudott is, csak hogy

vallomásai annál biztosabban hassanak. Komoly tudósok bizonygatják ugyanis, hogy könyvének az a része, amelyben lelecebe adott gyerekeiről beszél, az utolsó betűig kitálalás.

Bizonyára nem merültem volna így bele mítosz és őszinteség viszonyának kételkedő boncolgatásába, ha el nem olvasom a nemrég elhunyt Tersánszky Józsi Jenő NAGY ÁRNYAKRÓL BIZALMASAN tett vallomásait, egy kötetnyi visszaemlékezést, gyöngéd és bohókás rajzot kortársainak viselt és igen sokszor könnyes nevetésre fakasztó dolgairól, szokásairól, kalandjairól.

No hát, ez csakugyan meglepetés, gondoltam már az első arcképek után, vagy ha úgy tetszik: árnyképek után. Íme, jön egy ember a nagy nemzedékből, a hősi korszakból, és szinte a hálás és mindent megszüpítő utókor ellenére, amelyet még látnia adatott, friss ésszel és friss tintával tudunkra adja: bizony ők sem voltak félistenek, és szentté avatott testüket-lelküket olykor a legprofánabb vágyak és a legközönségesebb nyavalyák sanyargatták.

És sajnos — s ugyanakkor talán szerencsénkre is — így volt ez. Itt van mindjárt Móricz Zsigmond. Írásai, meg az is, amit róla följegyeztek, a fényképek és a művész-arcmások is mind-mind úgy állítják elének őt, mint a paraszti őserő képviselőjét. Busa szemöldei, dús bajusza, oroszláni sörénye, mind a robusztus embert képzeltek el róla, mondja Tersánszky. Ugyanezt a hiedelmet segíti nagyvonalúsága, nyugalma, fölényes jóindulata a szemléletben.

Ez utóbbi tekintetében hiteles is maradt mindvégig a Móricz Zsigmondról való ábrázolat a kortárs előtt, de a testi legenda szertefoszlott benne abban a pillanatban, amikor megpillantotta őt leányfalui nyaralója közelében, a Dunaparton. Hát ez a Móricz lehe-

tetlenül távol állott a hatalmas őserőtől. Egy elpettyhüdt izmú, csaknem vézna alak allingalt ott úszónadrágban. Leritt róla, hogy eredetileg jól épített természet mesterségesen satnyította el életmódjával. A sok szobalevegő, a sok ülés behorpasztotta mellét és kidüllesztette pocakját... Móricz Zsigmondnak imádott írógépe volt a gyilkosa, és később a túlfeszített munkába szakadt meg nagy szíve is...

Ady viszont nemcsak a teste természetét, húsának sóvárgását nem hallgatja el előtünk költészetében, de egész megbotrántoztató föllépése ezzel az öntéppő és kihívó vallomással kezdődik, s szinte csak egy darab állatbőrt akaszt az ágyéka elé, amikor elék lép, hogy látva lássuk. Neki fejfájás a mámor s a hírnév, lelke alatt egy nagy mocsár: a fürtelem. Ki gondolná hát még ezek után, hogy a költő-titán, aki oly magasan állt fölöttünk, hogy csak nehezen vehette észre az emberméretűre szabott gonoszsgát, irigységet, áskálódást: hogy ez az Ady minden túsúrása fölajdult, hogy zárkózott és a riadtságig bizalmatlan volt még baráti körben is. S hogy minden irigyelt szerelmi tobzódása ellenére bizony az is előfordult, hogy az Opera melletti Trenk vendéglőben, ahol rendes estéli tanyája volt, a női tekintetek nem mindig éppen reája irányultak. Az a sok hölgyike, aki színes pillangóként szállta meg a helyiség asztalait, épp az ellenkező sarkot fürkészte, mint ahol Ady estebédjét fogyasztotta. Az összes nők titkolatlan érdeklődése egy szurokfekete négerre irányult. A divatos dzsiggtáncosra...

Ő igen, végképp igazoltnak látszik az a régi gyanú, hogy a művész valamennyi külső megnyilatkozása csak önvédelem saját gyöngeségei ellen, s legtöbbször épp annak vagyunk híján, ami a legkérdősebben csendül ki soraink közül. S bizonyára nem is egyeb-

teszi a költőt vagy az ábrázoló író, mint az, hogy érzékenyebben és hűsba maróbban tud sóvárogni vágyainak teljesüléseért, mint az átlagember. Tehát hiperérzékeny, ami már maga is a lelki betegségnek egy fajtája. Gyógyítási módja pedig csak egyfajta van: egy párhuzamos világ kiépítése önmagában, vagyis az álmok és a láfomások világában. Mert a romantikus lélek kielégülés-pályája a végtelenbe nyúlik. Vagyis még sincs számára sem megnyugvás, sem lelki orvosság...

Szegény Krúdy Gyula, akinek oly sok színes szájból szövik egybe az alakját, mennyit szenvedhetett a valóság szögletes dolgaitól. Mert a romantikus lélek, amely ezerfelé kíván szakadni, végső meghasonlásba hullik vissza, ha a köznap élet, a tények szürke olója szárnyát szegi álmainak. Gondoljunk csak Byronra, Puskinra, vagy pláne Gogolra, aki főművét, a *Holt lelkeket* is megtagadta később, és bűnbánatként a szent sirhoz vágyott elzarándokolni...

A kalandozó Szindbád, aki előtt még a pörkölt húsdarabjai is aranyrögökként izzottak, állítólag épp eleget szenvedett a gyomrával, s már emiatt sem lehetett a nagy lakomák híve. S habár az élet örömei és a kis rózsaszín női lábak úgy lebegnek körülötte, akár a karcsonyfadiszek, s abban a puha és illatos ködben, ahol előreimbolyog, minden könnyen elérhetőnek tűnik: mindezek ellenére a fáradhatatlan hajós szerelmi kalandjaiból ezer közül kilencszázkilencvenkilenc fájdalommal és csalódással végződik... S jóllehet az elején magani is jót nevettem saját megfogalmazásomon, ma már egyre inkább kacérokodom vele, hogy ennek a nagy álomlátónak a közérzetét, szemléletét, stílusát a romantikus egzisztencializmus nevével különböztessem meg más ehhez közelítő látásmódoktól. S számomra most kapóra is jön Tersánszky néhány újszerű tollvonása Krúdy Gyula arcképéhez, mert hiszen ő testközelből látta Szindbádot, szinte naponta találkozott vele, amikor a tabáni kiskocsmá bakasztalán lapozgatták az ördög bibliáját...

De nem is az írók életének hétköznapi intimitásai a leg-

fontosabbak ebben a kötetben. Nem az *Otthon kör* és a *Fészek bár* életének bohózati, néha meg tragikomikus színei, hanem azok az emberi szeszélyek, művészi hobbyk, torzsalakodások, nagyzási hóbortok vagy csöndes félszágégek, amelyekben már ott lappang a stílus mögötti egyéniség, szemlélet, esztétikai vélemény. S ha már itt tartunk, beszéljünk mindjárt a szerkesztők szerkesztőjéről: Osvát Ernőről. Ugyan ki gondolta volna, hogy ez az ember, aki a modern irodalom keresztapja volt és már az első mondatokban felismerte a tehetséget és az egyéniséget, valósággal irtózott minden kedélyes hangtól, minden komikustól, s csak a sötétet, a drámaistápolta. Ezt lehet mentegezni mondjuk Strindberg-hatásokkal, tudomásul lehet venni azt is, hogy a múlt század betegsége, a *mal du siècle* még az újonnan épített kerítésen is átfertőzött egy ideig, de mindenképpen fogyatékoságát jelenti egy olyan egyéniségnek, mint éppen a *Nyugat* szerkesztője.

Manapság a mítosz humani-

zálása felé halad a művészet. S ha leszámítjuk azt a bűnös és felelőtlen eljárást, amely a groteszk és deheroizáló szemlélet ürügyén a glóriával együtt az emberi nagyság és méltóság vállrojtjait is leszaggatja, hogy babszemjankóvá törpítse az elmúlt korok minden jelentős egyéniségét, aki csak egy feffel is kimagaslík közülünk: ha ezt leszámítjuk, mondom, akkor a mítosz humanizálásának ez a módja, amelyet fentebb is láttunk, kész nyereség. Egyetlen népnek, egyetlen kultúrának sem tesz jót, ha minden valóságos vagy vélt értékét aranykődbe burkolja. Hiszen az igazság az, hogy ez a föld még nem szűl félisteneket. S ha a képzelet létre is hozta őket, mint például a görög mitológiában, csupa előregyártott elemből álltak össze: faruk, kezük, bokájuk éppolyan volt, akár a mienk, és kicsinyes, szeszélyeskedő és egymás ellen áskálódó természetükben kiáltoán hasonlítottak hozzánk...

BÁLINT TIBOR